

18. KAPITOLA

Tou-šuaajovy tři brány

Dovedeš dát dlouhé nebo krátké do spojitosti s cestou?

Je cesta široká, nebo úzká?

Je to cesta v čase a prostoru, nebo není?

Jestliže toto všechno strávíš, co se vyjasní?

Haaa!

Celý svět je jedna brána, proč nevstoupíš?

Případ 47 v knize *Wu-men-kuan* (Mumonkan, Mumungwan) říká:

Zenový mistr Tou-šuaaj vytvořil tři brány, kterými testoval své studenty.

Sečení trávy nevědomosti a sezení zenu je přáním uvidět přirozenost. Kde je tvá přirozenost teď?

Už jsi překročil hranici života a smrti a své přirozenosti rozumíš. Až zemřeš, jak se znovuzrodíš?

Už ses osvobodil od života a smrti a také víš, kam se vrátíš.

Až se čtyři elementy vytratí, kam půjdeš?¹

To jsou Tou-šuaajovi tři brány. Zenový mistr Wu-men (Mumon, Mumun) k nim přidal krátkou báseň:

Skutečně vnímat jednu mysl po bezpočet kalp (eónů).

Bezpočet kalp je právě teď.

Právě teď vidíš vybuchnout jednu mysl.

Vidíš, jak vybuchují ti, kteří právě teď vidí.²

Wu-men napsal také komentář:

*Jestliže zde dokážeš vyjádřit tři stěžejní výroky,
můžeš být mistrem, ať jsi kdekoliv;
jakékoli okolnosti, v nichž se ocitneš, jsou samy zdrojem.
[To znamená, že v každé situaci, bez ohledu na to, co děláš, jsi
v blízkém kontaktu s podstatou.]
Jinak [pokud jsi tohoto stadia vývoje ještě nedosáhl] je lehké
nacpat se těžkým jídlem,
těžké hladovět, když důkladně žvýkáš.³*

Jiný překlad říká: „Hltání jídla tě rychle nasytí, zatímco po důkladném rozzvýkání bude těžké znova hladovět.“⁴ Je zřejmé, že zde nemá na mysli rýži a fazole nebo hranolky – mluví o potravě mysli, o vyživující duchovní stravě. Pokud nějakou zkušenost získáte rychle a jenom ji zhltnete, tak vám možná dlouho nevydrží. Podstatou praxe je pomalé žvýkání – pomalý vývoj, pomalé kultivování a pomalé rozkrývání.

Zenový mistr Tou-šuaaj (Tosocu, Tosol) žil v době kolem roku 1000. V linii zenových mistrů, která navazuje na Lin-ťiho (Rinzaj), je někde u konce, to znamená, že spadá do klasické éry zenu v Číně. Dožil se pouhých 48 let, a tak po sobě nezanechal žádné následovníky, jeho učení nebylo předáno dalším učitelům. Nicméně máme jeho tři brány, jimiž se pokoušíme projít.

Každá z nich je velmi zajímavá, ale neměly by nás zajímat jen kvůli znalostem filozofie. Spíš by se měly vztahovat k naší praxi z okamžiku na okamžik, ze dne na den.

Tou-šuaajova první brána začíná výrokem: „Sečení trávy nevědomosti a sezení zenu je přáním uvidět přirozenost.“ Spojení *sečení trávy nevědomosti* se vztahuje k holení hlavy ve chvíli, kdy se člověk stává mniškou nebo mnichem. Znamená to, že všichni jsme připoutáni ke svému vzhledu a povrchnostem života a kvůli lpění na vzhledu nám uniká něco mnohem důležitějšího. Když si tedy mniši a mnišky holí hlavu,

říkají tím: Chci odetnout svou připoutanost k tomuto úzkému, omezenému pohledu na sebe sama a vnímám něco mnohem hlubšího.

V zenové tradici najdete výrazy jako *tráva*, *plevel*, *popínavá rostlina*. Jsou to metafory pro náš zvyk zabalit se do navyklých vzorců vnímání nebo chování, pro to, jak se držíme svého pomyslného ega. Například zenový mistr Ťing-čching (Kjosej, Kjongčchong) řekl mnichovi, který nepochopil jeho sdělení: „I ty jsi člověkem uvízlým v plevelu.“ To znamená být chycen ve svých představách a nevidět to, co je přímo před námi. A vlastně o tom často referují dokonce i celé sbírky konganů jako o popínavých rostlinách a plazivkách, které vytvářejí všelijaké komplikace i tam, kde původně bylo všechno čisté a jednoduché.

V širším smyslu má sečení trávy podobný význam jako odetínání sebeklamů. Proto druhý slib bódhisattvy zní: „Sebeklamy jsou ustavičné, slibuji všechny prohlédnout (doslova odetnout).“ V tomto případě Tou-šua j mluví o „sečení trávy nevědomosti a sezení zenu“. Zenové sezení je jednou stránkou naší praxe, když si ale budete myslet, že praxí je jenom zenové sezení, potom jste připoutáni k její formální stránce. Tou-šua j nás vyzývá k prohlédnutí nevědomosti sebeklamů v každé situaci, v každém okamžiku, nejen když sedíme. Stejně tak bychom měli vidět jasně, když stojíme, když jíme, když se s někým bavíme. V každém okamžiku sečte travu nevědomosti a sedte zen.

Dále prohlašuje, že sečení trávy nevědomosti a sezení zenu jsou přáním uvidět přirozenost. To je velmi důležitá věta. Přirozenost zde znamená naši základní neboli esenciální přirozenost. Jedno staré rčení praví: „Pouhé vidění je přirozeností buddhy.“ Neznamená to, že uvidíte přirozenost buddhy, ale že už samotný akt pouhého dívání se je přirozenost buddhy. Pravá přirozenost je manifestována už ve chvíli, kdy se jen díváte, jen slyšíte, jen sedíte, jen jdete nebo jen jíte. Důležité je zde slovo *jen*. Zní to jednoduše, ale stát se jednoduchým zas až tak jednoduché není.

„Přání uvidět přirozenost“ odkazuje na aspiraci – naši aspiraci k praxi. Proč k praxi? Jde nám o vnímání své pravé přirozenosti a porozumění správnému úkolu v tomto světě. Někdy to vyjadřujeme svým

pevným odhodláním dosáhnout osvícení a pomoci ostatním. Často se říká, že právě v té chvíli, kdy v nás vyvstane upřímné odhodlání k praxi, se jedná o první okamžik osvícení. Proto je rčení „mysl zenu, mysl začátečníka“ tak trefné.

Spojení *mysl začátečníka* pochází ze sútry *Chua-jen*. Tato sútra vypráví dlouhý příběh o mladém poutníkovi jménem Sudhana, který hledá osvícení u čtyřiceti třech různých učitelů. Na začátku své poutě přijde k Mandžuśrímu (Mondžu, Munsu Sari), bódhisattvovi prvotní moudrosti. Ten ho pošle za dalšími čtyřiceti dvěma učiteli. Poté, co projde tímto zdokonalením své praxe, se znovu setká s Mandžuśrím. To znamená, že je zcela zřejmé, že tam, kde začínáte, také končíte. Cesta praxe je výrazem soucitu a moudrosti, toho, jak se setkávají v našem konání v daném okamžiku. Přání uvidět přirozenost dává vzniknout takové aspiraci, která naši praxi podporuje a na níž je naše praxe i založena.

Poté, co Tou-šuaaj prohlásí, že „sečení trávy nevědomosti a sezení zenu je přáním uvidět přirozenost“, nás tento mistr vyzývá: „Kde je tvá přirozenost teď?“ Jak je manifestována právě teď? Tato pravá přirozenost je přirozeností všeho. Je to něco, co všichni sdílíme a čeho se účastníme. Její vyjádření je u každého z nás odlišné a zároveň jedinečné. Proto se Tou-šuaaj ptá: Kde je tvá přirozenost teď? To je jeho první brána.

Ve druhé bráně jde dále: „Už jsi překročil hranici života a smrti a rozumíš své přirozenosti.“ Mohli byste říci: Nejprve porozumíte, potom dosáhnete, následně strávíte a své porozumění a dosažení přijmete za své. Pokud jste již svou pravou přirozenost pochopili, překročili jste hranici života a smrti. Co to znamená dostat se za život a smrt? Některé překlady zní: „Jste zcela osvobozeni od života a smrti.“⁵ Tou-šuaaj pokračuje otázkou: „Až zemřeš, jak se znovuzrodíš?“

Život, smrt a znovuzrození: Co tyto výrazy znamenají? Lze na ně nahlížet z různých úhlů. Význam této zkoušky není ve snaze o intelektuální dosažení, ale v posílení naší praxe, protože všichni budeme jednou muset čelit okamžiku smrti. Dostat se za život a smrt znamená, že jste život a smrt přesáhli. Když se dostanete do okamžiku před myšlením,

tak se sjednotíte s celým vesmírem. Stát se jedním neznamena, že dříve jste jedním nebyli a teď jste se jedním stali (už od začátku jste byli s tímto vesmírem sjednoceni), ale v tom okamžiku si uvědomíte, že vy a vesmír jste jedním a nikdy jste nebyli odděleni. Jestliže jste s vesmírem sjednoceni, potom tu není život ani smrt. Je to, jako byste ráno oblékli šaty a večer je svlékli nebo jako když řídíte auto do doby, kdy doslouží a kdy ho necháte sešrotovat a pořídíte si nové. V podstatě zde žádné přicházení ani odcházení není. Ale na to, abyste si mohli udělat takovouto představu, zde musí být něco stálého. Jiná sůtra říká: „Žádné přicházení, žádné odcházení a žádné trvání.“ To znamená ani žádné setrvávání.

Přesáhnout život a smrt znamená v jistém smyslu překročení námi vytvářených rozdílů, umělé hranice, které vytváříme mezi tím, co nazýváme životem, a tím, čemu říkáme smrt. Překročit hranici něčeho nebo se od něčeho osvobodit v zenové tradici neznamena, že od toho uniknete a přesunete se do čisté země nebo někam do nebe, kde život a smrt neexistuje. Dostat se za život a smrt znamená, že je tu jen život a v okamžiku smrti je jen smrt.

V zenovém učení někdy mluvíme o životě a smrti nebo o narození a smrti jako o chvíli vznikaní a zanikání obsahu naší mysli. Když sedíte v meditaci a pozorujete svou mysl, vidíte, že myšlení přichází, myšlení odchází, pocity se objevují a mizí, vjemy vznikají a zanikají. Všechno toto přicházení a odcházení někdy označujeme jako zrození a smrt. Dostat se za život a smrt znamená nenechat se chytit a neulpět na formách své kolísající mysli. To také znamená, že je neodstrkujeme ani neodmítáme. Když dokážete s tím vším v každém okamžiku být, ať je to cokoli, potom se dostáváte za život a smrt.

V zenu se také o životě a smrti mluví jako o lpění a držení a naproti tomu je umožnění odchodu. Slavné zenové úsloví praví: „Čin velkého člověka – viset nad propastí tisíc stop hlubokou a nechat to odejít.“ Necháváte to odejít do otevřeného bezbřehého bytí, které je jasné jako prostor. Je tu život nebo smrt? To, co vypadá jako smrt, někdy znamená stát se živým a to, co se jeví jako umírání, je ve skutečnosti zrození. Umírání se také pojí s okamžikem, kdy nechám odejít svůj

omezený, úzký, sebestředný pohled. V tu chvíli dosahujeme toho, co se nazývá *velká smrt*. To znamená, že máme prožitek osvícení. Jedna strana tohoto prožitku vypadá jako smrt, zatímco druhá strana je jako znovuzrození.

V zenové poezii často narazíte na verše jako:

*Na jaře přesahujícím kalpy květy pučí na uschlém stromě;
jedeš pozpátku na nefritovém slonovi a honíš okřídleného dra-
kojelena.⁶*

První verš se týká smrti a zrození: Nechat odejít malé *já* a stát se velkým otevřeným *já*, stát se něčím víc je to, co považujeme za své bytí.

Jeden můj přítel má v oblibě toto rčení: „Nejsi jen svým příběhem.“ Po většinu času vyprávíme sami sobě příběh o tom, kdo a co jsme, a s tímto příběhem se ztotožňujeme. Uvěříme v něj, a abychom si jej potvrdili, tak kolem sebe začneme konstruovat celý vesmír. Když se však setkáte s jasností tohoto okamžiku, poznáte, že nejste jen svým příběhem, je tam toho mnohem víc. Jestliže prožijete takovouto svobodu, potom neexistuje žádná překážka. *Lotosová sůtra* vypráví, že bódhisattva soucitu se zjevuje v různých podobách – jako muž, žena, laik, hospodář, mnich, mniška, pes, kočka, démon. Pokud rozumíte svému skutečnému postavení a dokážete se v každém okamžiku spojit se situací, aniž byste lpěli na svých vzorcích, potom se můžete přizpůsobit a projevit se podle toho, co je potřeba.

V zenovém centru v Providence zpočátku žila malá skupina se zenovým mistrem Seung Sahnem. Jejich dům se nacházel ve velmi chudé čtvrti. Bydlel zde jeden asi osmiletý chlapec, který pravidelně proklouzával oknem zenového centra a pokaždé tam něco ukradl. Jednoho dne, když se tento chlapec objevil, byl zrovna na zahradě zenový mistr Seung Sahn. Ten na chlapce zařval a rozběhl se k němu, chlapec se vyděsil a vzal nohy na ramena. Později jeden ze studentů zenovému mistrovi řekl: „Nevím, jestli to byl ten správný laskavý čin.“ Seung Sahn odpověděl: „Někdy je démon nezbytný.“ Poukázal na to, že

tím, že chlapce vystrašil, ho zachránil před dráhou zloděje. Až zemřete, jak se znovuzrodíte? Nejen ve chvíli, kdy opustíte své tělo, ale v každém okamžiku, jak se projevíte s ohledem na situaci, na okolnosti, na čas a místo a jak podpoříte to, co je potřeba?

Tento pohled na umírání a znovuzrození nás přivádí k tématu karmy a reinkarnace, což je často pro někoho, kdo se setká s buddhismem poprvé, fascinující záležitost. Když jste však příliš soustředěni na pojem *reinkarnace* a *znovuzrození*, potom se vaše praxe může opírat o budoucnost, namísto aby se zaměřila na přítomný okamžik.

V zenové tradici se vypráví mnoho příběhů spojených se smrtí. Můžete si přečíst příhody, ve kterých zenový mistr před shromážděním oznamuje: „Zítřka vás opustím.“ Následujícího dne si oblékne róbu, oholí si hlavu, posadí se do meditace a tiše skoná. Ale je zde i příběh zenového mistra Lung-tchana (Rjotan, Jongdam), který ze své smrtelné postele při umírání v bolestech opakovaně křičel. Žáci se snažili jeho bolest utiřit. Jedna verze příběhu říká, že nepřestával naříkat: „To bolí! To bolí!“ A tak se mu žáci pokoušeli od bolesti ulevit. Lung-tchan přestal naříkat a řekl: „Nemysli si, že moje muka jsou teď jiná, než jaká bývala moje radost a bujarost.“ Pak zemřel.

Jeden člověk řekl zenovému mistrovi Bankeiovi: „Dostávám se do let. Jak bych se měl připravit na smrt?“ Bankei odpověděl: „Žádná příprava není třeba.“ Dotyčný byl překvapen, protože podle běžného buddhistického přístupu se provádí praxe, která člověka na smrt připraví. Lidé v zemích východní Asie se často připravují tak, že opakují jméno buddhy Čisté země Namu Amita Bul. Jenže Bankei řekl: „Žádná příprava není třeba.“ Tázající se tedy zajímal proč, načež Bankei opověděl: „Až budeš umírat, tak jen umři.“ To je Bankeiova praxe spojená se smrtí a znovuzrozením.

Tou-šuaajova třetí brána říká: „Už jsi se osvobodil od života a smrti a víš, kam se vrátíš.“ Pokud se dokážete znovuzrodit v jakémkoli okamžiku podle okolností, nechat odejít sebestředné představy a stát se jedním se situací, potom jste zcela svobodní. V každém okamžiku vše odhaluje pravou přirozenost. Vynořování a vracení se jsou pouze po-

vrchní změny. Podle *Sútry srdce* zde v podstatě žádné vznikání není. Proto se Tou-šuaaj ptá: „Kde je tvá přirozenost teď?“

„Víš, kam se vrátíš. Kam půjdeš, až čtyři elementy zaniknou?“ Čtyři elementy podle starých indických idejí jsou země, voda, oheň a vzduch. V užším pojetí znamenají čtyři elementy vaše fyzické tělo. Když se tedy vaše fyzické tělo rozpadne, kam půjdete? Čtyři elementy se však objevují v hrubé a jemné formě – všichni, z okamžiku na okamžik, vytváříme pomocí své představivosti vlastní verzi reality. V okamžiku, kdy prohlédnete sebeklamy a sklon ulpívat na názorech, konceptech a představách, se náhle čtyři elementy rozplynou. Kam se v tom bodě vydáte? Jaký je váš směr? Jaký je váš skutečný úkol? Tou-šuaaj nás povzbuzuje, abychom to viděli, vnímali a praktikovali.

Báseň zenového mistra Wu-mena, která je s tímto konganem spojená, zní:

*Skutečně vnímat jednu mysl po bezpočet kalp (eónů).
Bezpočet kalp je právě teď.
Právě teď vidíš vybuchnout jednu mysl.
Vidíš, jak vybuchují ti, kteří právě teď vidí.*

Tento překlad zenového mistra Seung Sahna má poněkud neobvyklý jazyk. Jiný překlad, který vytvořil japonský róši Shibayama, podává tento kongan trochu jinak:

*Tento jediný okamžik tak, jak je, je nekonečným množstvím kalp.
Nekonečné množství kalp je totéž, co tento jediný okamžik.
Když tuto skutečnost prohlédneš,
potom pravé já, které vidí, je v tom viděno.⁷*

Když uchopíte tento okamžik, potom uchopujete právě to, co jste. Tato báseň je založena na filozofii *Chua-jen sútry*, ale orientuje se na samotnou praxi, protože to, co je zde zdůrazněno, je okamžik, tato

chvíle právě teď. Okamžik znamená prožívat naplno a celistvě. V tomto bodě je jen tento okamžik bez přibarvování minulosti skrze paměť, bez přikrášlování představami o tom, co přinese budoucnost, je zde jenom úplné a celistvé konání v daném okamžiku.

Pohybujeme se ve dvojím pojetí času, ale bohužel se obvykle identifikujeme jen s jedním z nich a k němu se i vztahujeme. Máme čas chronologický, v němž je minulost, přítomnost a budoucnost, a ten používáme pro rozlišování. Jenže kde je minulost? Kde je přítomnost? A kde je budoucnost? Je to, jako když sledujeme na filmové pásce děj probíhající z minulosti do přítomnosti a odtud pak do budoucnosti. Když se však podíváme jen na jeden záběr, na jeden okamžik myslí, potom je záběr okamžiku právě teď úplný. Každý jednotlivý záběr podává úplný obraz a vztahuje se ke všemu, co mu předcházelo. Obsahuje také vše, co z něho vzejde. Bez myšlení na minulost nebo budoucnost se v tom okamžiku zcela sjednocujeme. Jenom něco děláme. Konáme celistvě. Obvykle se ale bohužel identifikujeme s představou minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Když však minulost, přítomnost a budoucnost pojmem do svého konání, potom naše aktivita není nikdy jasná a úplná – je vždy nějak přibarvená nebo znečištěná.

Jeden můj přítel seděl na Havaji ústraní s róšim Robertem Aitkenem. Jednoho dne, když zazněl zvon ohlašující konec jednoho sezení, kdy se všichni zvednou a poté následuje meditace v chůzi, róši Aitken řekl: „Nyní si stoupněte a krácejte, aniž byste se čehokoli drželi.“ Ničeho se nedržet znamená vnímat přítomný okamžik – nenechte se při chůzi vláčet žádnými svými vzpomínkami. To je velmi důležitý bod praxe, protože když se na ni podíváte z hlediska minulosti, přítomnosti a budoucnosti, potom můžete také porovnávat, jako třeba: „Včera mi šla meditace opravdu skvěle, ale dnes to není nic moc. Možná že zítra to bude lepší a příští týden dosáhnu osvícení.“ Tyto představy vnášejí do naší praxe směřování k nějakému místu (a není to místo, kde jsme právě teď) v nějakém čase v budoucnosti anebo dosažení nějakého stavu, který je jiný než ten, v němž jsme teď. Pro to, abychom jen byli a vyjadřovali sebe sama, se to pak stává velkou překážkou. Buddha řekl: „Všechno má už od počátku probuzenou přirozenost.“ Neřekl, že se

jednou někam dostanete a že pomocí praxe zhotovíte probuzenou přirozenost.

Pokud nevytváříte představu času, potom konáte celistvě. Pouhé sezení, pouhé dotazování, jenom chůze. Ať děláte cokoli, nic není přibarveno žádnými představami. Odtud by měla praxe vyvěrat. Ve skutečnosti právě v tom spočívá jediná možnost svobody, protože jakmile vytvoříte představu minulosti a budoucnosti a místa, na které se lze dostat, potom nikdy svobodní být nemůžete. Jste svázáni snahou posunout se k něčemu jinému, než kde jste teď. Avšak v bodě, kde pobýváte v tomto okamžiku, čistě a jasně, najdete skutečnou volnost – není to svoboda jít kamkoli nebo zbavit se čehokoli, ale je to skutečná svoboda vašeho základního bytí. V okamžiku, kdy jednáte čistě a jasně, vnímáte skutečný vztah věcí a rozumíte svému spojení s bezprostřední situací.

Báseň, která se v tradici korejského zenu recituje při pohřební ceremonii, je výtažkem nejdůležitějších bodů filozofie Chua-jen:

*Jedno je mnohým,
v mnohém je jedno.
Jedno je totožné s mnohým,
mnohé je totožné s jedním.
V jediné částici prachu je obsaženo deset směrů
a s ostatními částicemi prachu je to stejné.
Nekonečně dlouhé věky jsou totožné s jediným okamžikem
myšlenky,
jediný okamžik myšlenky je totožný s nekonečně dlouhými věky.
Devět časů a deset směrů jsou navzájem identické,
nejsou přitom provázané nebo smíchané, leč působí odděleně.
V okamžiku, kdy jednotlivec začne usilovat z celého srdce,
je okamžitě dosaženo dokonalého osvícení.
Samsára a nirvána jsou vždy ve vzájemné harmonii.*

Někdo se zeptal zenového mistra Paj-čanga (Hjakujo, Pekčang): „Podléhá osvícený člověk příčině a následku, nebo ne?“ Paj-čang od-

pověděl: „Příčina a následek nejsou zastřené. Příčina a následek jsou jasné.“ Je důležité vidět, že minulost, přítomnost a budoucnost nejsou zastřené. A stejně důležité je vidět, že zastřený není ani tento okamžik svobody.

¹ Viz Seung Sahn, překl., *Mu Mun Kwan* (Cumberland, RI: Zenová škola Kwan Um, 1983), str. 55.

² Tamtéž.

³ Thomas Cleary, překl., *Žádná překážka* (New York: Bantam, 1993), str. 204.

⁴ Koun Jamada, překl., *Brána bez brány* (Boston: Wisdom, 2004), str. 220.

⁵ Zenkei Shibayama, *Překážka bez brány* (Boston: Shambhala, 2000), str. 316.

⁶ Robert Aitken, *Jitřenka* (Washington, DC: Shoemaker & Hoard, 2003), str. 152.

⁷ Shibayama, str. 316.